HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 5 İkincikânun 1936 Sayı : 51

On altıncı asır sazşairlerinden :

HAYALÎ'NİN BİR MANZUMESİ

Bu sazşairinden ilkönce, bir kaç manzumesini neşrederek bahseden B. Rıdvan Nafiz olmuştur [Hayat Mecmuası, C. VI, sayı 135] . Daha sonra Prof. Dr. Fuat Köprülü « XVI ncı Asır Sonuna Kadar Türk Sazşairleri » adlı kitabında [Türkiyat Enstitüsü neşriyatından, İstanbul 1930, S. 41 - 44] « Hayalî » için etraflıca bir tetkik neşretti ve elegeçebilen manzumelerini orada topladı. Bununla beraber sazşairi « Hayalî » hakkındaki bilgilerimiz gene çok eksik kalmıştır. Klâsik edebiyatımızın tesiri altında kaldığını, manzumelerinde aruz veznini kullanarak açıkça gösteren bu şairin, herhalde şimdilik bildiğimiz manzumelerinden başka diğer şiirleri olduğunda işkil yoktur. Yalnız bunları öğrenmek için, o devirlerle ilişikli, bu gibi halk edebiyatı mahsullerini toplıyan cönklerin yavaş yavaş elegeçmesini beklemek gereklidir.

Şimdi biz de burada « Hayalî » ye ait olduğunu sanarak, onun evvelce bildiğimiz şiirleri arasına aruzla yazılmış bir parça daha kattığımızı umuyoruz. Manzume şudur:

İlâhi

Heva sahrası içinde dün (ü) gün
Yürürken gâh gafil gâh mecnun
Nazar kılmaz ise ol ferd-i bîçün
Bana veylün feveylün sümme veylün.

İşimiz ger Huda onarmaz ise
Yolumuz hakka doğru varmaz ise
Yüzümüz karası ağarmaz ise
Bana veylün feveylün sümme veylün.

Bu nefsimden kime feryad idem ben
Eğer bu veçhile ta ki gidem ben
Yüzüm karesini yarab nidem ben
Bana veylün feveylün sümme veylün.

Eğer benden sorarlarsa hesabı
Sol elimden sunarlarsa kitabı
Ederlerse bana dürlü azabı
Bana veylün feveylün sümme veylün.

Huzuruna varamazsam hayadan
Tenimiz od tütücek her yanadan
Şafaat ermez ise Mustafadan
Bana veylün feveylün sümme veylün.

Oluben sine . . . . [*] Hayalî
Gözümün kalmıya asla mecali
Bulunucak amelde şöyle hali
Bana veylün feveylün sümme veylün.

Bu manzume, Akhisarda Müderrisoğlu

---

[*] Nokta ile geçilen yerler okunamadı.

İSTANBULDA ÇOCUK OYUNLARI

I. Köşe kapmaca

Bu oyun enaz üç çocuk tarafından oynanır. Önce çocuklardan en büyüğü, veya ötekilere sözü geçen çocuk taş tutar, ebeyi tayin eder. Taş tutmak şöyle olur: Taş tutacak çocuk, yerden küçük bir taş alır, ellerini arkasına götürerek kimseye göstermeden bu taşı avuçlarından birinde saklar, sonra parmaklarını yummuş oldu halde ellerini arkasından alır, kollarını ileriye, karşısında bulunan çocuğa doğru uzatır, taş tutulan çocuk duraksar, biraz düşünür, taşı saklıyanın yumruklarını dikkatle muayene eder, kararını verir, taşın bulunduğuğu tahmin ettiği eli açtırır. Yahut:

Ya bundadır ya şunda
Helvacının kızında

mısralarını hususî bir ahenkle okuyarak mısraların ilk durağında taş tutanın bir elini, son durağında diğer elini işaret eder, taşın hangi avuçta saklı olduğunu keşfe çalışır. İkinci mısraın son durağında hangi eli işaret etmişse onu açtırır, saklanan taş açtırdığı elde çıkarsa ebelikten kurtulur. Her çocuğa taş tutulduktan sonra taşı bulamıyanlar bir kaç kişi olursa tekrar taş tutulur, en nihayette taşı bulamıyan çocuk ebe olur.

Köşekapmaca oynıyanlar arasında nisbeten büyük, veya diğerlerine sözünü dinletecek bir çocuk yoksa, en nihayette taşı bulamayıp ebe olan tarafından taş tutan çocuğa da taş tutulur, bu çocuk eğer ilk defada taşı bulamazsa bunlar yekdiğerine tekrar taş tutar, böylece ebe tayin edilir.

Ebe belli olduktan sonra çocuklar birer sokak köşesi seçerler, oynıyan ço-

---

Mehmedin özel kütüphanesindeki yazma bir dergiden, oğlu B. Feridun elile kopye edilerek bana verilmiştir. B. Feridunun, ayrıca bana verdiği şifahî izahata göre, manzumeyi taşıyan yazma dergi içinde « Karacaoğlan », « Gevherî » ve « Âşık Ömer » gibi sazşairlerinin de bazı şiirleri bulunmakta imiş. Hele « Âşık Ömer » e ait parçaların bulunması, derginin pek eski olmadığını ve XVIII inci asırda veya daha sonra vücude gelmiş olduğunu anlatmaktadır. Buna göre acaba neşrettiğimiz manzume gerçekten XVI ncı asır sazşairi « Hayalî » ye mi aittir? Bunun için kesin birşey söylenemez. Çünkü « Hayalî » nin şahsiyetine ait, azıcık ta olsa, Prof. Fuat Köprülünün tesbit ettiği hususiyetlere bu manzumede rastgelinmiyor. Hattâ görüldüğü gibi manzumenin tamamile dinsel bir içyüzü vardır. Bu itibarla, başka bir kaynakta adına rastlayamadığımız diğer bir tekke şairine ait olması ihtimali dahi ha tıra gelmektedir. Yalnız biz bu manzumeyi XVI ncı asır sazşairi « Hayalî » ye isnad ederken, tabiî ayni mahlası taşıyan başka bir şairin varlığını bilmiyerek, sadece son bendin bazı sözleri okunamıyan birinci mısraındaki « Hayalî » mahlâsına kapıldığımızı söylemeliyiz.

H. Zeki Baran

cukların sayısı çoksa ve oynadıkları yerde çocuklara yetecek kadar köşe bulunmazsa bir kapı önü, veya iki evin birbirine bitiştiği nokta, iki pencere arası, sokakta bulunan ağaçların yanı gibi yerler de köşe ittihaz edilebilir.

Çocuklar köşelerini tuttuktan sonra ebe bunlara nazaran orta bir noktada durur ve çocuklar ebe tarafından tutulmamağa çalışarak biribirlerile durmadan köşelerini değiştirirler. Köşelerini değiştirirken ebe tarafından tutulan çocuk köşesini kaybederek ebe olur, eski ebe de yenisinin köşesine geçer. Bu veçhile belli olmıyan bir müddet devam eden oyun çocuklar yorulunca, yahut bıkınca nihayet bulur.

Oyun esnasında dikkati çeken cihet, çocukların ebeyi şaşırtmak ve selâmetle köşelerini değiştirmek için yaptıkları gösteriş veya sahte hareketlerdir. Bu hareketlerle çocuklar ebeyi aldatırlar, onu başka bir yere baktırarak korkmadan köşelerini değiştirirler.

Köşekapmacayı ençok on dört, onbeş yaşına kadar olan çocuklar oynarlar, daha büyükler bu oyunu kendileri için az görürler. Kız çocuklar bu oyuna seyrek katılırlar.

II. Saklambaç

Saklambaç, enaz iki çocuk tarafından oynanır. Bu oyunda da «köşekapmaca» da olduğu gibi taş tutularak önce « ebe » tayin edilir. Ebe olan çocuk, kollarının dirsekten aşağı kısmını yekdiğeri üzerine getirir, sağ elile sol dirseğini, sol elile sağ dirseğini tutar, bir duvara döner, kollarını bu suretle duvara dayar, kol larının birbiri üzerinde bulunan dirsekten aşağı kısımlarına gözleri kapanacak, etrafı görmiyecek şekilde başını koyar. Bu iş bitince oyuna katılan çocuklar sağa, sola dağılır, her biri uzak, yakın bir yere teker teker, yahut ikişer, üçer gizlenir. Çocuklar saklanıncıya kadar ebe yerinden kımıldamaz, çocuklar dağılmadan önce aldığı vaziyette kalır. Oyuna katılanlar saklandıktan sonra :

— Oldu, bitti.

diye haykırırlar. «Oldu, bitti», «saklandık gel bizi bul» demektir. Ebe « oldu bitti » seslerini işitince, başını kollarından kaldırır, kollarını duvardan alır, saklananların seslerini dinler, «oldu, bitti» nidasının ne taraftan geldiğini tayine çalışır, sonra münasip gördüğü cihete doğru yürür, arkadaşlarını arar.

Bazı ebeler, çocukların saklandıkları yeri tayin edemez, koşar, uğraşır, yorulurlar. O zaman ya bir söz, ya bir gülüş veya bir hareket imdadına yetişir, çocukları bulduğu yerde bastırmağa muvaffak olur. Bazı ebeler de kurnazlık eder, çocuklar saklanmak için dağılırken başını kolları üzerinde hafifçe oynatır, oyuna katılanların ne tarafa gittiklerini görür, «oldu, bitti» işaretini alınca hemen o tarafa doğru koşar, saklanılabilecek yerleri arar, arkadaşlarını elile koymuş gibi kolayca bulur. Bir kısım ebeler buna lüzum görmez, çocukların ayak seslerinden nereye gittiklerini anlar, saklananlar «oldu bitti» diye haykırınca onları zaten kararlaştırdığı tarafta arar.

Ebe tarafından ilk bulunan çocuk oyunu kaybederek ebe olur. İki, üç kişi bir yerde saklanmışsa, bunlardan ebenin ilk gördüğü çocuk oyunu kaybetip ebe olur.

Saklanan çocuklardan biri ebe tarafından bulununcıya kadar herkes gizlendiği

köşede beklemeğe mecburdur. Ebe saklananlardan herhangi birini bulunca keyfiyeti sevinçle:

— Ebe var! diye ilân eder. O zaman diğer çocuklar meydana çıkarak yeni ebenin etrafında toplanırlar ve aynı şekilde oyuna devam ederler.

Erkek çocukların oynadığı saklambaç oyununa kızlar seyrekce katılırlar. Bununla beraber kızların da başlıbaşına saklambaç oynadıkları vardır. On beş yaşından yukarı çocuklar saklambaç oynamazlar. Bu oyun da köşekapmaca gibi onlara basit görünür. [Gedikpaşa'da B. Muammer Zühtü, on dört yaşında]

III. İpatlama

Bu oyun, hemen hemen kız çocuklara mahsus gibidir. Ben şimdiye kadar ipatlıyan erkek çocuğa tesadüf etmedim. Kızlar, bu oyunu sokakta, birkaç çocuk bir arada oynıyabildikleri gibi, evlerinin bahçesinde veya avlusunda yalnız olarak ta oynıyabilirler. Çok sade olmasına rağmen bu oyunun dört şekli vardır :

1 — İpi bizzat çevirip atlamak.

2 — Başkaları tarafından çevrilen ipten bir çocuğun atlaması.

3 — Kezalik başkaları tarafında çevrilen ipten iki çocuğun yanyana atlması.

4 — Gene başkaları tarafından çevrilen ipten iki çocuğun karşı karşıya atlaması.

Birinci şekilde, ip atlıyacak çocuk, boyile mütenasip uzunca bir ip alır, bunu iki elile uçlarından tutar, döndükçe bir daire teşkil edecek surette ipi çevirerek başının üzerinden ve ayaklarının altından geçirir, ip ayaklarının altından geçeceği zaman hafifçe zıplıyarak iki ayağının yerle temasını keser.

Bu oyunda iyi çevrilebilmesi için ipin nisbeten kalın olması ve her çevrilişinde mutlaka yere temas ettirilmesi şarttır.

İkinci şekilde, atlıyacak çocuğun boyile mütenasip uzunca bir ipin iki ucundan başka başka iki çocuk tutar, ip atlıyacak çocuk, evvelkilere nazaran merkezî bir noktada, fakat ipe üç beş adım kadar uzakta durur, çocuklar ipi bir daire teşkil edecek surette çevirirler, atlıyacak çocuk, ipin havada bulunduğu sırada ileri doğru atılarak zıplamağa başlar ve her zıplayışında ip ayağının altından geçer. İp, atlıyanın ayağına takılıncaya kadar oyun devam eder. Bunda ipin muntazam çevrilmesi ve her çevrilişinde herhalde yere temas ettirilmesi lâzımdır.

Üçüncü şekil, ikincinin tamamen aynıdır. Yalnız bunda ip çevrilirken bir çocuk yerine iki çocuk yanyana atlar. Bu şekilde meharet atlıyanlardan ziyade ipi çevirenlerdedir.

Dördüncü şekil, üçüncü şekle benzerse de, bunda atlıyan çocuklar yanyana değil, bilâkis biri ipin sağında, diğeri solunda yekdiğerine tekabül edecek surette karşı karşıya dururlar. Bu şekilde, ipi çevirenlerle keraber atlıyanların da meharet sahibi olmaları icap eder.

Bunlardan başka, bir de bütün bu oyun şekilleri çift iple tatbik olunur ki, bu, çok iyi oyuncuların işidir, öyle olur olmaz her çocuk çift iple atlıyamaz.

Kız çocuklar arasında bu oyun çok yayılmıştır. Öyle ki, ip atlamıyan bir kız çocuğuna tesadüf edilmez, denebilir. Maamafih bazı erkek çocuklar da kız arkadaşlarının hatırı için bu oyuna katılırlar.

IV. Çember çevirmek

Çember ağaçtan, veya demirden, yahut telden bir dairedir. Bazan bu dairenin içi, yekdiğerini amuden kateden ipten veya telden iki kuturla dörde ayrılır. Çember ağaçtan olduğu takdirde daireyi teşkil eden ağaca, ağaçtan diğer deireler ilâve ve raptedilerek iki katlı, üç katlı, dört katlı, hattâ beş katlı çemberler yapılır. Bu çemberlerin mukavemeti, bir katlı çemberlere nazaran daha ziyadedir.

Çocuklar, dört beş yaşından başlıyarak on beş, on altı yaşlarına kadar çember çevirirler. Çember çevirmek, çocuk oyunlarının en kolayıdır.

Çember çevirecek çocuk, eline takriben yarım arşın uzunluğunda bir değnek alır, çemberi düz veya mail bir satıhta şaşakulî bir vaziyette bırakır, çember yuvarlanmağa başlayınca, tevakkufuna meydan vermemek için elindeki değnekle vurarak çemberin arkasından koşar, bir arızaya uğrıyarak devrilip düştüğü halde, çeviren çocuk çemberini kaldırır ve oyununa devam eder.

Çember bir çocuk tarafından çevrildiği gibi, birkaç çocuk bir araya gelerek çember yarışı da yapabilirler, çember yarışında çocuklar yukarıda tarif ettiğimiz şekilde çember çevirerek yekdiğerini geride bırakmağa çalışırlar

Diğer bir çember çevirme şekli de şudur: kalınca bir telin bir ucu, içinde çemberin devredebileceği şekilde kıvrılır. Çember satıh üzerinde bırakıldıktan sonra çemberi teşkil eden daire telin kıvrılan kısmile geriden takip edilir. Bu şekilde çember çevirmekte sürat aranmaz.

Bunlardan başka bir de henüz yürüyen çocuklara mahsus çemberler vardır. İki tel kuturla satıhları raptedilmiş olan bu çemberlerin, kuturların takatu noktasına istinat eden bir kolu ve bu noktada bir çıngırağı vardır. Çocuk, kolu tutarak çemberi sevkeder, çemberin her devrinde kolun üzerindeki çıngırak çalar. Çemberin bu şeklini çocuklar ancak üç, dört yaşına kadar kullanırlar.

Çember çevirmek hem erkek çocukların, hem de kız çocukların oyunudur. Erkek ve kız çocukların hep bir arada çember çevirmeleri hoş bir manzara teşkil eder. Çember çevirmek çocuklar için kibar bir oyun sayılır. Onun için ana ve babaların, çocuklarını en ziyade teşvik ettikleri oyun da budur.

V. Elim üstünde kalsın

Elim üstünde kalsın, çocukların nihayet dokuz, on yaşlarına kadar oynadıkları pek sade bir oyundur. Bu oyun herhangi bir çocuğun, arkadaşının omuzuna, veya başka bir yerine elini hafifçe temas ettirerek «elim üstünde kalsın» demesile başlar ve diğer çocuğun aynı tarzda mukabele etmesile devam eder. İlk defa «elim üstünde kalsın» diyerek arkadaşının bir yerine elini temas ettiren çocuk, bazan bu hareketi müteakip kaçar, öbürü onu kovalar, yetişebilirse mukabele eder, yetişemezse, yahut mukabele etmezse oyun nihayet bulmuş olur.

«Elim üstünde kalsın» diye elini arkadaşının bir yerine temas ettiren çocuğun, bu teması şiddetlendirmesi dolayısile bu oyunda bazan kavga çıkar, çocuklar darılarak biribirinden ayrılırlar. Bu netice, oyunun çocuklarda, yekdiğerine tefevvuk ve galebe hislerini tahrik ettiğini göstermesi itibarile dikkate şayandır.

Mehmet Halit Bayrı

KÖROĞLU

Baş tarafı 49 ve 50 inci sayılarda

Köroğlu ile Hasan Çamlıbele gelmişler. Eski hayat olduğu gibi devam ederken, birgün Köroğlu dağlarda dolaşmağa çıkmış. Epey yol aldıktan sonra susamış. İçinin ateşini söndürmek için su aramağa, atını dört tarafa koşturmağa başlamış. Bu sırada bir de bakmış ki, yolunun üzerinde bir pınar var. Hemen atından inip elini üç defa yıkadıktan sonra, sudan kana kana önce kendisi içmiş, sonra atına da içirmiş. Tekrar arkadaşlarının yanına dönüp susayanları pınara götürmek istemiş. Hep birden pınarın olduğu yere gelmişler. Gelmişler amma, pınardan eser görememişler. Buna hepsi hayret etmiş. İçlerinden en yaşlısı, Köroğlunun içdiği suyun adî bir su olmadığını, bengi su olduğunu söylemiş. Oradan hep birlikte Çamlıbele dönmüşler.

Çamlıbelde oturup muhabbet ederlerken, diğer beyler tarafından dellâk Hasan tahkir edilmiş. Böyle korkakların aralarında yeri olmadığından bahsolunmuş. Bir kervan soymadan, yahut bir adam öldürmeden içlerinde kalması caiz olmadığını söyleyerek Hasanı koğmuşlar.

Hasan söve saya yola koyulup şehre dönmek istemiş. Yolda birde bakmış ki, bir zavallı yolcu ağaç altında yatıp uyumuş. Hemen orada bulunan büyük bir kaya parçasını kaldırıp adamcağızın kafasına indirmiş. Kendisi de derhal orada bulunan bir kayanın arkasına sinerek bir hayli müddet saklanmış. Hasan günahsız yolcunun ölüp ölmediğini anlamak için ara sıra başını kaldırıp bakarmış. Halbuki cenazenin üstüne kuşlar üşmüş, zavallı ölüyü parçalamağa başlamışlar. Ölü her kuş çekildikçe sağa sola kımıldarmış. Hasan, cenazenin bu hareketini görünce adamcağızın ölmediğini zannetmiş. Orada bir hayli zaman daha beklemiş. Fakat açlık canına tak dediğinden artık tahammülü kalmamış. Cenazenin gırtlağına sarılıp başını kesmiş, sonra elini kulağının arkasına koyarak :

— Köroğlu, ben adam öldürdüm,

diye bağırarak Çamlıbele gelmiş. Orada hazır bulunanlar ne suretle öldürdüğünü Hasandan sormuşlar. Hasan, ballandıra ballandıra vakayı anlatmış. Keyfiyeti işitenler müteessir olmuşlar. Kimsesiz yolcuları öldürmek günahtır, diye Hasanı adam akıllı hırpalamışlar. İşte o dakikada Köroğlu gür sesile haykırarak arkadaşlarını etrafına toplamış. Onlara demiş ki :

— Ne yaparsanız yapınız, fakat çocuk kadın, ihtiyar, hoca gibi muhterem ve âciz, kendisini müdafaa edemiyecek vaziyette kimselere el kaldırmak, onları soymak, öldürmek yasaktır. Bu gibilere dokunanların cezası ölümdür. Bizim düşmanımız zalim derebeyleridir. Bundan başka kocalı kadınlara sataşmak ta bizim şanımıza yakışmaz. Aramızdan böyle birşey yapan çıkarsa, onu öldürmeden biz rahat edemeyiz.

Köroğlunun arkadaşları, reislerinin istemediği şeyleri yapmamak için yemin etmişler. Yemin etmiyenleri Köroğlu hemen Çamlıbelden tardetmiş.

Köroğlu ile arkadaşları, yine bir gün bir su başında işret ederlerken dellâk deli Hasana sakilik vazifesini vermişler. Hasan

ise, bu hizmetten memnun olmamış. Verilen işi istemeye istemeye yapıyormuş. Meclisin en neşeli bir zamanında Hasan Köroğluna demiş ki :

— Ah, benim beyim, benim gibi çam yarması bir adamın sakilik etmesinden ne zevk alırsın. Eğer sen tabiat sahibi bir adamsan git, Üsküdardan kasab başının oğlu Ayvazı al, buraya getir. Size sakilik etmeğe ancak o layıktır. O vakit bak nasıl eğlenir, neşelenirsiniz.

Bu sözlerle deli Hasan, Köroğlunun fikrini çelmiş. Mecliste bulunan diğer beyler de, bu düşünceyi memnuniyetle karşılamışlar Köroğlu gidip Ayvazı getirmeği vadetmiş.

O gece yatmışlar. Sabahleyin Köroğlu ile Hasan atlarına binip Üsküdara gitmek üzere yola çıkmışlar. Yolda önlerine hırsızlar çıkarak Köroğlundan üzerlerinde ne varsa hemen vermelerini istemişler :

— Davranma, yakarız!

diyerek on tane adam çalılıkların arasından Köroğlu ile Hasanın üstüne fırlamışlar. Köroğlu bunlara hiç ehemmiyet vermemiş. Sazını eline almış:

Şimdi görürüm halinizi
Diri koymam birinizi
Öldürürüm onunuzu
İşte meydan er isterim.

Diyerek elini atının terkisindeki gürzüne atarak meydan istemiş. Hırsızlar hayretten dona kalmışlar. Kendisine nereden gelip nereye gittiğini, kim olduğunu sormuşlar. Köroğlu:

Ben bir Köroğluyum dağda gezerim
Esen rüzgârlardan hile sezerim
Demir külünk ile başlar ezerim
İşte er meydanı gel görüşelim.

diyip kesmiş. Köroğlunun sözleri hırsızları çok korkutmuş. Hepsi Köroğlunun atının ayaklarına kapanıp suçlarının bağışlanmasını dilemişler. Köroğlu hepsini affetmiş. Bir daha kahbece gizlenerek böyle edepsizlik yapmamalarını tenbih etmiş, yürümek için atını sürüp Hasana da, yürü, sür atı demiş. Fakat bakmış ki, Hasan atının üstünde değil. Yalnız elbiseleri hayvanın sırtında duruyor. Köroğlu bir an hayrette kalmış. Sonra Hasan diye bağırınca yakındaki bir ağacın üstünden Hasan ses vermiş :

— Buradayım!

Meğer Hasan hırsızları görünce başa çıkamayız sanmış, canından korkmuş ve elbiselerini çıkararak canını kurtarmak için ağaca tırmanmış. Köroğlu :

— Orada ne geziyorsun ?

Diye sorunca Hasan :

— Buradan hırsızların gittikleri yeri gözetliyeceğim ki, takip edersek izlerini kaybetmiyelim.

Bu söz Köroğlunu epey güldürmüş. Bunun üzerine Hasan tekrar ağaçtan aşağıya inerek elbisesini giymiş, atına binmiş, Köroğlu ile birlikte yine yola revan olmuşlar.

Köroğlu yolda zengin bir adamın sürülerine raslamış. Çobanı sürü sahibinin yanına gönderip bir mıkdar para istemiş. Sürü sahibi, Köroğlunun arzu ettiği parayı çobanla göndermiş ve başka bir emri olup olmadığını sormuş. Köroğlu parayı alıp bir mıkdarını bahşış olarak çobana vermiş. Kendisi de Hasan ile beraber sürüyü alıp Üsküdara, kasabbaşının olduğu yere gelmişler.

Köroğlu, Hasanı çoban kıyafetine sokmuş, sürüyü ona teslim ederek kasabbaşının yanına gitmiş. Kasabbaşı yağlı müşteri bulduğuna sevinerek son derece

ikram ve izzette bulunmuş, kendisini evine davet etmiş. Köroğlu kasabbaşının evinde Ayvazı görüp hemen sevmiş. Vakit geçirmeden vesileler bularak Ayvaz ile ahbap olmuş. O gece her ikisi odalarında yatmışlar. Ertesi sabah kalkıp Ayvaz ile Köroğlu dükkânda buluşmuşlar. İkindi üzeri at oynatmak için meydana çıkmışlar. Ayvazın çok güzel bir tayı varmış. Köroğlu ile Ayvaz yarışa başlamışlar. İkisinin hayvanı da biribirini geçemeyip berabere kalmışlar. Bir aralık Ayvaz Köroğlunun, Köroğlu da Ayvazın atına binmişler. Fakat hayvanların üzerlerinde duramamışlar. Aşağı inerek herkes yine kendi atına binmiş. Akşam üzeri Ayvazın hazırlattığı mükellef sofraya oturup her ikisi içmeğe başlamışlar. Köroğlu Ayvazın güzelliğine hayran olmuş. Almış sazını ele, bakalım ne söylemiş :

Ayvaz sevdim havas ile
Günüm geçirdim yas ile
Altın yaldızlı tas ile
Doldur Ayvazım mey doldur.

Ayvaz bunları işidince sıkılıp terlemeğe başlamış. Köroğlu Ayvazın terlediğini görünce tekrar sazı eline alıp bakalım ne söylemiş :

Çöz düğmenin bir kaçını
Seyredem koynun içini
Çifte yükletirim göçünü
Al Ayvazım ver elini.

demiş ve koynundan çıkardığı bir kise Altını Ayvazın önüne atmış. Ayvaz daha fazla sıkılmış. Sıkılmış ama, oradakilerin, hususile babasının ısrarı üzerine Köroğlunun verdiği altın kisesini alıp cebine koymağa mecbur olmuş. Bu hali gören Köroğlu daha ziyade coşarak almış sazını, bakalım ne söylemiş :

Ayvaz ver bana sen bu tası
Sensin güzellerin hası
Bin koyun bir tasın bahası
Al Ayvazım ver elini.

diyerek Ayvazın ikram ettiği rakının her tası için bin koyun bağışlamış. Bu hali gören kasapbaşının sevincine artık nihayet olmıyormuş. Oğlunun bütün sürüleri sabaha kadar kazanacağı hülyasile kasapbaşı Ayvaz ile Köroğlunu yalnız bırakmış. Oradakilere veda ederek odasına çekilmiş.

Köroğlu bu minval üzere içip sızmış. Sabahleyin kalkıp yemek yedikten sonra dükkâna gitmişler. Orada dellâk Hasanı görmüşler. Hasan çoban kıyafetinde sürülerin geldiğini ağasına haber vermiş. Köroğlu da Ayvaz ile beraber sürülere karşı gitmişler. Hasan bu hizmeti yaptıktan sonra hayvanına binerek Çamlıbele dönmüş.

O gün Köroğlu ile Ayvaz şöyle böyle vakit geçirmişler. Akşam üzeri ikisi de atlarına binip gezmeğe çıkmışlar. Biraz şehirden uzaklaşınca tenha bir yerde Köroğlu kır atı Ayvazın tayına yaklaştırmış. Bir hamlede Ayvazın bileklerinden kavrayarak onu kendi atının terkisine almış. Kır atı ilgar ederek şu maniyi çağırmış :

Ayvaz senin kasap baban duymaz mı
Saçlarını karı anan yolmaz mı
Yaren yoldaş hani Ayvaz demez mi
Başı Bağdat şallı Ayvaz ağlama
Ağlayarak beni yoldan eyleme.

*
* *

Biz bunları böyle giderken bırakalım, gelelim kasapbaşıya. Kasapbaşı vakit epey geçtiği halde Ayvazla Köroğlunun dön-

mediklerini görünce meraka düşmüş, bu sırada bir de bakmış ki, Kanbertay, soluyarak boş başına gelmiş, dükkânın önünde durmuş. Kasapbaşı derhal vaziyeti kavrıyarak hükûmete haber vermiş. O zamanın hükmünce jandarmalar, zaptiyeler, askerler hemen hazırlanarak yola çıkmışlar, Köroğlunu takibe koyulmuşlar. Fakat Kanbertaya binecek bir adam bulunamamış. En nihayet «Reyhan» adında bir arap varmış. Hayli ihtiyar olduğu haldem üthiş bir binici imiş. O adamı çağırıp para kuvvetile razı etmişler. Reyhan arap, Kanbertaya binmiş, tozu dumana katarak jandarmaları, zaptiyeleri, askerleri, hasılı takipde kim varsa hepsini geride bırakarak ilerlemiş. Diğer atlılar değil Kanbertaya, Kanbertayın yolda kaldırdığı toza dahi yetişememişler.

Ötede Köroğlu yolda giderken bir gürültü işitmiş. Dönüp arkasına bakınca müthiş bir kalabalığın kendisini takip etmekte olduğunu anlamış ve Kıratın dizginlerini sıkarak tekmelemiş. Kırat var kuvvetile yol alıyormuş. Fakat Köroğlu, arkasından bir atlının tozu dumana katarak kendisine yaklaştığını görmüş. Kurtulmanın çaresi olmadığını fark edince derhal dönmüş ve gelen atlıyı tanımış. Meger Köroğlu, eskiden arap Reyhanla dostmuş. Ona birçok iyiliklerde bulunmuş, hasılı onunla arkadaşlık etmiş imiş. Köroğlu arap Reyhanla karşılaşınca hemen sazını almış, bakalım ne söylemiş :

Arap karşıdan göründü
Belim kırk yerinden kırıldı
Kırat altımda süründü
Aman Reyhan arabım.

Reyhan bu sözlere hiç aldırmamış, atını Köroğlunun üzerine doğru sürmüş. Köroğlu sazını tekrar eline almış, bakalım ne söylemiş :

Su başında olur söğüt
Ne söylesem olur öğüt
Araplarda varmış yiğit
Aman Reyhan arabım.

Reyhan Köroğlunun yanına gelince demiş ki :

— Köroğlu, sen beni birkaç defa ölümden kurtardın. Senden pek çok iyilik ve insaniyet gördüm. Seninle bir sofrada yemek yedik, bir yerde yattık. Benim üzerimde tuzunun, ekmeğinin hakkı var. Onun için sana fenalık etmek istemem. Yalnız şu Ayvazı bana bırak. Babasına söz verdim, götürüp teslim edeyim. Köroğlu Reyhana cevap vermiş, demiş ki :

— Reyhan eğer yoluma engel olmak istersen sana gücenirim. Zira senelerce zavallıları, fakirleri ağlatan bir adamı ben bir kaç yıl ağlatırsam çok değildir. Gel bu sevdadan vazgeç. Ben Ayvazı sağ kaldıkça kimseye bırakmamak niyetindeyim. Riyhan arab :

— Pekâla, madem ki ısrar ediyorsun, artık üzerine düşmeyeyim. Fakat şimdi ben eli boş geri dönersem herkes lanet okur. Bari sen beni burada bir ağaca sar ve başımın birkaç yerine gürz ile vur. Yüzüm gözüm kan içinde kalsın. Sonra sen savuşup git, demiş.

Köroğlu, Reyhan arabı bir ağaca adam akıllı sarmış amma gürz ile başına vuramamış, Reyhan arap ne dediyse Köroğlunun gönlü bir türlü buna razı olmamış. Köroğlu demiş ki :

— Ben eli ayağı bağlı adamlara vuramam. Reyhan arap tekrar yalvarıp yakar-

mış. Bunun üzerine Ayvaz Reyhan arabın kafasını birkaç yerinden yarmış. Köroğlu Reyhanı o halde bırakarak Ayvazı tekrar terkisine alıp Çamlıbele yaklaşmış, o zaman Köroğlu atını yavaşlatmış. Almış sazını ele, bakalım ne demşi:

Siyah kâküllerin dökmüş
Kızıl güllere güllere
Elâ gözlerin dikmiş
İnce yollara yollara
Gel Ayvazım dolaşalım
Çamlıbellere bellere.

Doldur elinden içeyim
Mestolup baştan geçeyim
Seninle bile düşeyim
Çamlıbellere bellere
Gel Ayvazım dolaşalım
Çamlıbellere bellere.

Okursun aşkın kitabın
Komadın âşıkın tabın
Akıttın çeşmimin abın
Döndü sellere sellere
Gel Ayvazım dolaşalım
Çamlıbellere bellere.

Âşıklara vardır meyli
Riyazet çekmişim hayli
Ben Mecnun olayım sen Leyli
Düşüp çöllere çöllere
Gel Ayvazım dolaşalım
Çamlıbellere bellere.

Köroğlu der budur derdim
Muradıma şimdi erdim
Şu benim gizli derdim
Düştü dillere dillere
Gel Ayvazım dolaşalım
Çamlıbellere bellere.

Bunu söyledikten sonra Köroğlu Çamlıbele doğru atını sürmüş Biz gelelim Reyhana. Reyhanın arkasından takibe gelenler, Reyhan gibi bir bahadırın kanlar içinde ağaçta bağlı bulunduğunu görünce, hiç kimse artık at sürüp ileri gitmeğe cesaret edememiş. Reyhanı ağaçtan çözmüşler.

O da uydurduğu yalanları ballandıra ballandıra anlatmış. Böylece Köroğlunu takipden kurtarmış. Bütün jandarma, asker, zabtiye şehre dönmeğe mecbur olmuşlar. Köroğlu da Ayvaz ile Çamlıbelde zevk ve safasına dalmış.

Alt tarafı gelecek sayıda

Sabahat Yargün

ETNOĞRAFYA VE FOLKLOR

SÖZLÜK TASLAĞI

ABA. 1) Büyük kız kardeş, abla (*Anadolu*) Bu kelimenin « Abo, Bacı, Cice, Ciye, Eci, Eçi, Eğeçi, İci, Kele, Öke » gibi türlü çemdeşleri vardır. [Bu maddeler bak.]

— 2) Ana, Anne (*Bünyan, İncesu, Develi, Kayseri, Sille, Konya, Nevşehir, Niğde, Bayburt, Kemaliye, Kırşehir, Muş, Sıvas, Erzurum, Yozgat, Malatya.*) Bu anlama gelen kelimenin de " Abı Abi, Abu, Öğe, Ök ,, şekillerinde türlü çemdeşleri vardır [Ana, Anne ile bu maddelere bak.]

— 3) Amca karısı, yenge (*Konya, Gaziantep, Birecik*) [Bak: Cici, Çici.]

— 4) Hala (*Niğde dolayı*) Bunun da " Bibe, Bibi, Bübü, Cici, İbi ,, gibi aynı anlamda kullanılan çemdeşleri vardır. [Bu maddelere bak] (*Bibliyografya: A. D. D. ; T. D.*)

— 5) Dövme yünden yapılan kalın ve seyrek dokulu bir çeşit kumaş, şayak.

— 6) Kısa kollu, yakasız ve göğsü düğmesiz olmak üzere aba kumaşından yapılan bir türlü geniş ve kalın setredir. Abalar, çoğun ceket kadar kısa bir biçimde (*Sako, salta şeklinde*) yapılırsa da, bunla-

rın pardesü gibi uzun (*Kebe, kepenek şeklinde*) olanları da vardır. Renk itibarile çoğun düz beyaz iseler de kırmızı, mor ve beyazla siyah karışık çubuklu desenlileri de olur. Bir takımının göğsü, yaka ile bele kadar olan arka tarafı, etek uçları sırma veya ipekle işlenerek daha süslü ve değerli bir hale getirilir. Abaların fiatı iki lira ile yüz lira arasında değişir. Aba, hemen hemen bütün Anadoluda, hele güney, orta ve doğusal Anadoluda, çokça köylü, kasabalarda ise orta halli ve fakir erkekler tarafından giyilir. Buralarda ve bu sınıf halk arasında aba giymek o kadar yayılmıştır ki, yazın en sıcak havalarda bile sırtında yün bir aba taşıyanlara sık sık rastlanır.

Abaların Aydın abası, Balıkesir abası, Beynamaz abası, Kulunç abası, Moruz abası, Alaca aba, Bozlak ve daha birçok ad alan türlü çeşitleri vardır. Bunlardan (*Aydın abası*) gayet kısa, Fermene biçiminde yapılan bir çeşit abadır. "Aydın abası gibi kısa kes - Atalar sözü,, (*Balıkesir abası*) Aydın abasından daha uzunca şekilde yapılan bir çeşit abadır. (*Beynamaz abası*) arkası ve göğsü kadife çuha ile süslenmiş, kollarının iç tarafı açık ve yalnız bileği düğmeli olan bir çeşit kısa abadır. (*Akçakaya "Kayseri,,*) (*Kulunç abası*) kısa ve düz beyaz abadır (*Malatya*) (*Moruz abası*) mor renkli uzun bir çeşit abadır. (*Alaca aba*) bir çubuğu beyaz, bir çubuğu siyah veya mor renkte yapılan abadır (*Malatya*) (*Bozlak*) kısa bir çeşit abadır (*Akçakaya "Kayseri,,*)

* Yazın abasız, kışın azıksız yola çıkma.

* Aba vakti yaba, yaba vakti aba almalı.

* Yazın abayı, kışın yabayı unutmamalı.

* Aba zamanında yaba, yaba zamanın da aba olmaz.

* Aba giyen kaba mı olur.

* Bir abam var atarım, nerde olsa yatarım.

* Aba altında er yatar.

* Aba da bir diba da bir giyene, güzel de bir çirkin de bir sevene.

* Aba ile ürkütmeli yaba ile saymalı.

* Eşeğe alığı, adama abası yük olmaz.

[*Bibliyografya: Ö. A. ; L. O. ; K. H. H. ; D. F. ; Yeşil Amasya gaz. sayı*: 131, 935]

ABACILIK. Halk zanaatlarının bir kolu olan abacılık bugün bilhassa güney ve orta Anadoluda önemli bir zanaat halindedir. Bura il merkezlerinde "Abacılar çarşısı veya pazarı ,, adı altında bu kısım esnafın dükkânları bulunan yerler olduğu gibi ayrıba evlerde aba dokuma tezgâhları da vardır. Bugün, Abacılık zanaatının en çok ilerlemiş yeri Gaziayıntap ile Maraştır. Buralarda dokunan abalar çok sürümlüdür. Bu abalar, orta ve doğusal Anadolu illerine gönedrildiği gibi Türkiye dışarısı olarak Halep ve Şam taraflarında da satılır.

Abacılık eskiden bütün Anadolu ve Trakya'da yaygındı. Evliya Çelebi, o devirde, İstanbulda 300 abacı dükkânı ve 700 abacı bulunduğunu yazar. [*Seyahatname, I, S. 616*].

* Abacı kebeci sen neci.

* Abacının kebecinin burada işi yok.

(*Bibliyografya: Ö. A*)

ABA KEBE. Uygunsuz, densiz şey.

ABALI. Eksin, beceriksiz, yetsiz. *Vur abalıya* = Bu belli ve dillerde dolaşan deyim, her vakit cezayi, angarayı eksin olanlar çeker anlamındadır.

ABALI KEBELİ. Abalı ile bir anlamda olan bu deyim yukarkinden daha çok belli ve yaygındır.

ABAYI YAKMAK. Birine gönlünü kaptırmak, tutulmak, tutgun olmak. (*Bibliyografya: İ. A. H. Y. ; L. O.*)

ABAYI ATMACA oyunu. Konya dolada oynanan ve "Bohça atmaca,, da deniyınlen bir oyun olup on beş yirmi kadar erkek tarafından, ilk yazın kırlarda oynanır. Bu oyunda oyuncular iki takıma ayrılır. Bir takımı, meselâ on kadarı, ikişer metre aralıkla ayakta durarak bir değre teşkil ederler. Öteki takımdakiler de bunların omuzlarına biner. Omuzlara binenlerden biri ebe seçilir. Ebe, içine aba ceket ve ya buna benzer bir şey konulup yapılan üç beş kiloluk bir bohçayı sağında veya solunda bulunan arkadaşından birine atar. O da kapar, öteki arkadaşına atar. Bu suretle bu bohça şaşılacak bir çabuklukla elden ele atılır ve oyun da bu şekilde sürer. Ne vakit, bir çarkıfelek gibi elden ele dolaşan, bohçayı omuz üzerinde bulunanlardan biri kapamayıp da yere düşerse, bu sefer bunlar aşağıya iner ve ayakta duranların omuzlarına binerler. Böylece oyuna yeniden başlanır. Bu oyunun "Oruspu bohçası,, denilen başka, fakat çok yakın bir şekli daha vardır (Bak: Orospu bohçası) [*Bibliyografya; Ö. A.*]

ABA KAPMACA OYUNU. — Bilecik dolayında çocuklar tarafından oynanan bir türlü oyundur. Bu oyunda yere dikilen kalınca bir değneğin etrafına çocuklar aba veya ceketlerini koyarlar. İçlerinden seçilen ebe bu dikili değneğin başında durarak öteki çocuklara abalarını kaptırmamağa çalışır. Fakat ebe, türlü şekillerle aldatılarak değneğin etrafındaki abalar kapılır ve kapan çocuk ta abasını kurtarmış olur. Şu suretle oyun da hiç aba kalmayıncıya kadar sürer. Şayet ebe, oyun arasında abasını kapmağa çalışan çocuklardan birisini tutarsa tutulan bu çocuk ebe olur ve oyun da yeniden başlanmak suretile tekrar edilir [*Bibliyografya: Ö. A.*]

ABADAN. — Çanakkale dolayında, üç veya dört metre murabbaı genişliğinde ve üzeri çocuğun ayrı iki renkli küçük murabbalarla süslü yünden dokunan ince ve battaniye biçiminde bir çeşit örtüdür. Abadan, yatak ve yorgan istiflerini örtmek için de kullanıldığı gibi ayrıca soğuktan korunmak maksadile omuz, arka atkısı yerinde de kullanılır. Gümüşane, Trabzon ve Çoruh illeri içinde, şekil itibarile tıpkısı olmak üzere dokunan bu cins örtülere « Cicim, Cecim » adı verilmektedir. Buradaki Abadan, fikrimizce, âbâni kelimesinin daha yersel bir söylenişi olsa gerektir. (Bak: Âbâni, Cicim.) [*Bibliyografya: Ö. A. D. F.*]

ABAK. — Çocuk oyunlarında sayı, kama. Abakatmak: Oyunda sayı kazanmak, kama basmak (Giresun ve köyleri) [*Bibliyografya: D. F.*]

ABALAMAK. — Küçük çocuklar, el ve ayaklarının yardımile yerde sürtünerek, yani emeklemek suretile, yeni yürümeğe başlamak. (Bak: Yürüme ile ilişikli törüler ve inanmalar) Kelimenin bu şekli Çankırı, Kastamonu, Bolu, Sinop, Samsun ve dolaylarında kullanılır. Daha yaygın olanı Apalamaktır. (Bak: Adaklamak, Apalamak) [*Bibliyografya; Ö. A; D. F.*]

ABÂNİ, ABÂNİYE. — Beyaz zemin üzerin safran renginde sarı ipekten dallar işlenerek süslenen bir çeşit dokumadır. Bursa abânisi bunun renklisidir. Abâni, çocuk kundağı, bel kuşağı, bazan yorgan yüzü olarak kullanıldığı gibi eskiden birçok kasabalarda hele ileri gelenler tara-

fından, sarık gibi fes üzerine sarılırdı. Delikanlılar arasında abâni sarık daha ince ve zarif bir şekilde sarılır; yazma ve abâniyesiz serpuşlara da «Dalfes» denilirdi. Bununla beraber, abâni gibi «Çeki» denilen bir yazma da, gene delikanlılar tarafından, fes üzerine ince bir şekilde sarılırdı. *[Bibliyografya: M. D. M; L.O.; Ö.A.]*

ABÂNİYECİLİK. — Halk sanatlarından biridir. Eskiden epeyce geçer bir sanat olan abâniyecilik bugün hemen hemen sönmek üzeredir. İstanbul (Kapalıçarşı), Bursa, Gaziantep bu esnafın en önemli merkezlerinden sayılır.

ABDALLAR. — Abdallar, çogunlukla yerleşmiş ve kısmen gezgin bir halde yaşayan Alevî kümelerden (*bu maddeye bak*) biridir. Anadolunun muhtelif yerlerinde bir takım abdal köyleri, dağınık yığınakları vardır. Gezgin abdallar, yılın belli mevsimlerinde yer yer dolaşarak köy kıyılarında otururlar. Orta, güney ve kısmen de batı Anadolu başlıca dağılış yerlerini teşkil eder. Bunların sayısı bütün Anadoluda 30-40 bin kadar oranlanabilir. Bu kümeye ad olan abdal kelimesinin taşıdığı anlam itibarile abdallık, sofuluk, kalenderlik ve dervişlik gibi öklemter ifade eder. Binaenaleyh abdal kelimesi bu kümenin izdeş olduğu soyu değil, ancak dinsel bağlılığı bildiren bir addır. Netekim değerli bilginimiz Bay Fuat Köprülü de on altınhı asırda abdal kelimesin İranda dervişlik anlamında kullanıldığını " İlk Mutasavvıflar ,, adlı kitabında yazmaktadır.

Abdallaa, soy itibarile Türkmendirler. Bunları, dili, soyu bütün bütün başka olan çingenelerle hısım veya yurt tutmuş çingene gibi saymak doğru değildir. Halk bunları elek ve sepet yapmak, bir kısmı da gezgin olmak bakımından çingene gibi tutar. Halbuki bu şekil ilmî bir sayma olmaktan çok uzaktır [1]. Anadoluda eskidenberi yerleşmiş Abdal oymakları vardır. Bugünkü Abdalların çoğu da kendilerinin Türk soyundan ve islâm olduklarını söylerler; bu arada başlarında bulunan ululları "Kara Yağmur,, un birliğinde " Horasan erleri ,, güney doğusu Abdalları ise "Beydili,, aşireti ile beraber Anadoluya geldiklerini de ilâve ederler. Dilleri Türkçedir. Vakıa söz arasında dinliyenlere pek yabancı gelen bazı kelime ve terkipler kullanırlar. Şu kadar ki, kullandıkları bu sözler başka bir dile ait olmaktan ziyade kendilerince uydurulmuş birer imke özlüğündedir. Yani bir sözü karşılarındakinden saklamak isterlerse bu kelime ve deyimleri söz arasına karıştırırlar, cümleleri anlaşılmaz bir hale sokarlar.

Abdallar türlü zanaatlar yapar, iş tutarlar. Bir kısmı davul, zurna çalar, köçeklik, elekçilik, sepetçilik yapar. Köylünün sapan, tırpan, orak, nal gibi tarım aygıtlarını yaparak demircilik ve nalbantlık ederler. İçlerinde doğrudan doğruya çiftçilikle uğraşanlar azdır. Hasat mevsiminde ırgatlık yaparak ve kırf toplıyarak geçinenleri vardır. [2] Bir kısmının da sünnetçilik, kasaba ve bilhassa köylerde dilencilik, üfürükçülük, hekimlik başlıca geçim araçlarını teşkil eder. Bunlar kırlardan topladıkları otlarla türlü

---

[1] Abdallara güney Anadoluda « Çingene » doğusal Anadoluda « Elekçi » derler. Kuzey Anadoluda ise elekçi gregoryen ermeni çingenelerine denilir; Abdallar kendi adlarile anılır.

[2] Kırf Abdalların bir deyimi olup esası şudur: Buğday biçilirken Abdallar tarlaya gelerek bir zurna faslı yaparlar. Giderken de hurçlarına buğday başaklarını doldurup giderler. Böylece her tarlaya uğrar, kırf ederler. Diğer ürünlerin hasadında da bunun tıpkısını yaparlar.

ilâçlar yaparak satarlar ve köylüler de bu ilâçları başağrısı, mide ve karın ağrısı, çeşitli deri hastalıklarında kullanırlar. Abdal hekimleri bunlardan başka kulunç kırarlar, kan alırlar ve daha birçok hastalıkları sağıltma ile de uğraşırlar. Bu yoldaki bütün bilgi ve usulleri de sınama esası üzerindedir. Hattâ bunların sağıltma usüllerile eski ve yerleşmiş ağrılardan kurtulduğunu söyliyen bir çok köylülere rastlanır. Güney Anadoludaki abdallardan bir kısmı, bu arada "Tencili Abdalları,, kuyumculuk ve canbazlık ile Kazancı adı verilen Abdallar da bakır kap kaçak yaparak geçinirler.

Diğer Alevî kümeler gibi Abdallar da sünnî köylüleri ile karışmazlar; kız alıp vermezler. Esasen, sünnî köylüler tarafından, doktirin ayrılığı dolayısile olsa gerek, bunlar yadırganır. Abdallar yaşayış, gidiş itibarile ötekilerden, yani Tahtacılar, Çepniler gibi alevî kümelerden daha kalender, daha açık ve harabatîdirler. Birçok kızları köy ağalarının evlerinde hizmetçilik eder; bazıları da kapatma gibi yaşarlar. Kadınlarında örtünme yoktur. Alevî kadınları sünnî erkeklerden kaçınmak isterler. Abdal kadınları ise herkese karşı açıktır. Bunlar, esmer yüzlü, kavruk ve tıknaz vücutludur. Giyinişleri "Avşar,, kadınlarının giyimlerinin hemen tıpkısı gibidir. Çok çalışkandırlar. Çocuklarını bir torba içinde veya iple bağlı olarak sırtlarında taşırlar.

Abdallar, yolak itibarile "Alevî — Caferî,, dirler. Abdallarla köy bektaşileri, Çepniler ve Tahtacıların cem âyinleri hep birdir. Cem âyini için çoğun uzun geceler ve bilhassa zemherinin ortaları ve yirmi yedinci gecesi seçilir. Köyün etrafını beklemek üzere "gözcü , adı verilen canlar gündüzden ayrılır. Gece olunca, ikrarı alınmış köy veya oba halkı ayîn yapılacak yerde, ekseriyetle babanın evinde, toplanırlar. Ayin zamanında halkı toplıyan kimseye «Pervane» derler. Bu sazlı ve sözlü ayine kadın ve erkek bir olarak girerler. Baba, yüksekçe bir minderin üzerine oturur. Ellerini dizlerine dayar, kollarını açar; her giren kapının önünde boyun keser, dikilir; Baba destur eder, gelir babanın avucunun içersini öper, çekilir. Tekrar destur olur oturur. Ötekti bektaşilerin cem ayînlerinde olduğu gibi demler alınır, nefesler, sağular ve ilâhiler okunur; sazlar çalınır. Yol erkânından, Kerbelâ acığından bahsolunur. Cem ayîninde bir de «yasacı» vardır. Bu adam taşkınlık edenleri, yüksek sesle konuşanları susturur. Sakilik edecek sima, dans yapacak olanları seçip meydana gönderir. Yasacının ve babanın buyruğile kadınlar da işret kullanır, sakilik eder ve sima yaparlar. Her, erkek istediği kadını simaa çağırır ve bu çağırılış da kadın tarafından reddedilemez. Sakilik edecek kimse önce dem tablasının kenarına ellerini koyup boyun eğer, sonra babanın önüne varır, boyun keser; döner herkse dem sunar.

Bu ayînlerde, uzaktan sanıldığı gibi «Mum söndürme = İç ayîni» (bu maddeye bak) denilen ve edeb ve ahlâk dışında kalan iş ve hareketlerden hiç birinin olması imkânı yoktur. Çünkü, bu ayînlere girebilmek için üzkes evli olmak; yol, erkân edevlerine ikrar vermiş, girmiş bulunmak gerektir. Bunlar arasında bacıların namusu inan altındadır. Aynı zamanda erenlerin ruhaniyeti de ayînde hazır bilindiği için ufak bir saygısızlık yapılamaz. Ayini cemlerin sonunda gündüzden hazırlanmış olan yemekler yenilir, gülbanklar çekilir. Aayîn

bu suretle sabaha kadar sürer. Tan yeri ağarmağa başlayınca herkes tinel bir neşe ile ayrılırlar.

Apdallar, sofiyân erkânının adab ve şartlarından ayıtan «Rirsalei şeyh Safiyüddin Erdebilî» adlı yazma bir kitaptan başka «Menakıbi Evliya» denilen ve erenler, evliyalar hakkında düzülüp basılmış bir çok epik destanları kapsıyan dergileri de kutsal tutarlar. Bunlardan bilhassa «Şah Hatayî», «Apdal Musa» ve «Kaygusuz Sultan» taraflarından söylenmiş nefeslere, öykülere fazla değer verilir, saygı ile sayranır. Abdal oymaklarının Gûyende denilen sazcıları olup kendi aralarında mevcut ananevî öykü ve destanlrrı sazlarile çalar ve söylerler.

Abdallar, öteki Anadolu köylü sofiyân sürekleri ve Bektaşiler gibi, vaktile Hacı Bektaş merkezindeki Çelebileri, Dede babaları tinel uyraç sayarlardı. Abtal dedeleri, Hacı Bektaş Çelebisinden izin almadan dedelik yapamazdı. Bununla beraber, Konya ve Adana gibi merkezlerdeki büyük dedeleri vasıtasile çelebilere yaklaşabilirlerdi. Konyadaki "Kara yağmur dede,, Horasan soyuna bağlı ve kutsal sayılan bir zat olarak tanınmıştır.

Bugün Türkiye sınırları içinde bu gibi dinsel ayînler bir kanunla yasak edilmiştir. Fakat, sürekli bir şekilde hükûmet kontrolundan uzak kalan Alevî kümeler oturan köylerde böyle âyinlerin hâlâ gizlice yapılmakta olması ihtimalini varid sayabiliriz.

* Abdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz.

* Abdalın karnı doyduğu zaman gözü yolda olur.

* Abdala da sıtara gerek (*Kocaeli*)

* Abdalın bir ekmeği var, ha karnında ha koynunda.

* Abdalın dağarcığından ne düşer.

* Abdalın korkağı taşın büyüğüne sarılır.

* Abdal Horasanı geçdi, sen tarikat arıyorsun.

* Abdaldan paşa, tahtadan maşa olmaz.

[Bibliyografya: Ö. A.; B. E.; C. T. O.; Z. G. A.; A. O. D.; Ab.; Z. K. A.: G. A. O.]

ABDAL MASALI. — Bir derviş gelmiş kapıya hak dimiş, vurmuş. Kapıya tak dimiş. İçerden kınalı elli kız çıkmış.

— Evde kimse yok, dimiş.

— Evde kimse yoğise, ayva turuç çoğise biri bana hak dimiş. O da :

— Git derviş baba yoluna somun viriyim eline, iki dalına bir beline, yirdeki sopaya bak dimiş.

— Dervişin borusu uzun demiş, gelir yazın, gider güzün, senin gibi kadın kızın benim kapıda çok dimiş.

Ordan kapıyı örtmüş, çıkmış, bi komşunun kapısına varmış. Sail zahir. Bi kadın şebit yapıyormuş.

— İldir ilekdir iliniz, şebitmi yapıyon yalınız, kapıya geldi kağnıcı kulunuz, savuncak bakın neyinen savacan (savacağın) dimiş.

O da dimişki :

Öküzümün boynu ala, doğru git geldiğin yola, gel öyle ise küllüğümü yala.

Öyle diyincek :

Koç hisarnan duttum yüküm, kağnı gelir büküm büküm, küllüğün ağzına tükürim dimiş. Ondan sonra dönüvirmiş. Kocasının yükününün değirmene hazırlandığını görmüş.

Herif hayvanı yükledir.

— Allaha ısmarladık, Emine halanın kızınan yat, yalnız yatma, ben üç günden övüdürüm gelirim dir.

O gidenden sonra akşam olur. Fıkara aptal denekler. Eksikli Emine halaya gider, kızını ister.

— Virsem iyi emme, babası darılır dir. Üstü açılır da hasta olur dir. Bu seferde Fadime halaya gider.

— İsmail ağa dirmene gitti o gelenecek kızınla yatacağım, dir. Yalvarır.

— Gücenme yavrum, darılma yavrum, ben korkarım babası darılır dir.

— Kahirlenir eve gelir bebesini emzirir. O gelenecek aptal girmiş içeriye, ekmeğini yir, yirine yatar.

Oh, çok şükür Allahıma, korkman yatarım, bi Allahım var bide bebem var.

Derviş saklandığı yerden :

— Bi de bön dir.

— O köpek kızları vermediler bebelerini dir. Bi Allahım vardır...

Derviş, bide ben diye seslenir.

— Hayalım mı, düşüm mü, çık bakalım kim isen dir.

Aptal hemen açar kapıyı girivirir.

Kadın görüncek bili virir, sabahki aptalı.

— Ya-sen bana şebit vermedi idin, ben de gelmedimmi? Gördünmü dir

— Oh ne iyi oldu geldin dir, şinliklice yatarız, karının açmı dir.

— Aç ya dir.

— Darılma, kıvandım geldiğine dir, senin geleceğini bile idim illerin kapısına varmazdım, kakıyım sana yağlıca bir höşmerim yapıyım dir.

— Ya kahbe karı kaçacan dir.

— Vih neye kaçıyım, bebem var, istersen al bi urgan bilime bağla, ucu elinde dursun dir. Kadın gider kilere un elemeye, Varır urganı çizivirir, destinin kulpuna bağlayıvirir. Ne kadak takta-daraba varise kerme-mürme, tezek-müzek kapının arkasına doldurur.

— Haydi gaylı gelsena, bebeni kesiyorum.

— Varmayacam, seni kerahet. Aptal urganı çekmiş, imiş, tangur tungur testi gelmiş yanına.

— Sen bana yaptın, ben de sana yaparım dimiş, bebeyi keseyim de dimiş.

— Kesersen kes. o benden oldu ya ben ondan olmadım ya, bi ibrik sudan olur, bebeye de ağlanırmı dir, ben de irzimi sana virmedim ya kafir aptal seni dir.

Aptal bebeyi beşikte viyak-viyak keser, bu gez de nacağını alır çıkar işiğin dibini oyar. Kazar-kazar başını sokar ölçünürmüş.

Karının aklı keser gireceğine :

— Allahım diye göğe ağzını dutmuş imiş, astarda baltayı görü virmiş, çeker, cesurluk gelir. Baltayı vuruncak, boynunun kökünden kırçı virir.

Hatlayınca kelle baş parmağını hırt diyi ısırmış, kopar virmiş Kelle :

— Aptal öldü emme, ille hırhası diyi dört dolanmış.

Kadın açar kapıyı çıkar dışarıya, zabah olmuş, baksa bebe kesilmiş. Konşuları toplar, her kes birikir, bebeyi yurlar, yıkarlar gömerler.

Üç gün sonra kocası gelir. Bakar barmağı sarılı.

Barmanı bıçakmı kesti dir. Kadın söylemez ağlar. Herif oturur.

Kadın başıma bu hakaretler geldi dir anladır. Ağlama Allah o bebeyi bize gine virir dir. Irzını virmemişsin ya dir.

Alt tarafı gelecek sayıda

M. Şakir Ülkutaşır